

Populistične skrajno desne stranke v evropskem parlamentu – pohod na Evropo

Abstract

Populist Extreme-Right Parties in the European Parliament – A March on Europe?

Populist extreme right parties (PERPs) have become an important part of politics, not only at the national level but also in the European Union. With the 2014 elections, the number of PERPs MEPs increased, extreme parties have won the elections in France and Denmark, and for the first time there will be openly neo-Nazi parties in the parliament. The overview of election results, formation of alliances, and data on the activity of PERPs in the previous EP mandate enables us to recognize the influence of these parties on European politics. The analysis shows that, as in the previous EP mandate, the PERPs in the new one are not going to have a strong influence on the policies of the EP due to the variety of ideologies and consequent inability to form strong alliances and act cohesively as parliamentary groups. The PERPs are going to have representatives mostly in the group of non-attached MEPs, which means they are entitled to less public funds and have smaller influence. However, their increase in number could enable them to delay decision-making processes and express their extreme worldviews even more effectively. Their populism based on the exclusion of the Other is the reason these parties focus on immigration and ethnic minority issues and express anti-Islamic views. Racist discourses, which are not condemned or are even reproduced by mainstream parties, represent a threat to the European democracy.

Keywords: extreme-right, political parties, populism, European parliament, European elections 2014

Zarja Protner holds a BA in journalism and is MA student of communication science at the Faculty of Social Sciences, University in Ljubljana. (zarja.protner@gmail.com)

Povzetek

Populistične skrajno desne stranke (PSDS) so postale pomemben del politike, ne le na državni ravni, temveč tudi v Evropski uniji. Z volitvami 2014 se je povečalo število poslancev PSDS v evropskem parlamentu (EP), v Franciji in na Danskem sta skrajno desni stranki dobili največ glasov, v EP sta prvič vstopili odkrito neonacistični stranki. Pregled lanskih volilnih rezultatov, sklepanja zavezništev in podatkov o aktivnosti PSDS v prejšnjem mandatu EP omogoča prepoznavanje vpliva teh strank na evropsko politiko. Iz analize sklepamo, da PSDS tako kot doslej tudi v tem mandatu ne bodo imele močnega vpliva na politiko EP, in sicer zaradi raznolikosti njihovih ideologij ter posledično nezmožnosti sklepanja trdnih zavezništev in koherentnega delovanja političnih skupin. Tudi v prihodnosti bodo člani PSDS v EP večinoma delovali kot samostojni poslanci, kar zanje pomeni manj sredstev in vpliva. Vendar pa jim bo številnost omogočila zaviranje odločevalnih procesov in še glasnejše izražanje radikalnih stališč. Zaradi populizma, temelječega na izključevanju Drugega, se te stranke osredinjajo na probleme imigracij in etničnih manjšin, čedalje bolj slišna pa postajajo njihova protiislamistična stališča. Rasistični diskurzi, ki jih zmerne stranke ne obsodijo ali jih celo reproducirajo, so grožnja evropski demokraciji.

Ključne besede: skrajna desnica, politične stranke, populizem, evropski parlament, evropske volitve 2014

Zarja Protner je diplomirana novinarka in podiplomska študentka komunikologije na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. (zarja.protner@gmail.com)

Evropa enakosti in solidarnosti ali evropski apartheid?

Kaj se bo zgodilo Evropi, konglomerat črnuhov, popoln kaos.
Andreas Mölzer, nekdanji kandidat za evropskega poslanca na listi avstrijske FPÖ

Si v vašem mestu in na Nizozemskem želite več ali manj Maročanov? To bomo uredili.
Geert Wilders, predsednik nizozemske Stranke za svobodo (PVV)

Zgornji izjavi nakazujeta nezavidljiv položaj, v katerem se je znašla sodobna evropska demokracija. Popularnim diskurzom o multikulturalizmu, evropski integraciji in evropskem državljanstvu navkljub volilni trendi nakazujejo oživiljanje populistične retorike, ekstremističnih diskurzov in skrajnih ideologij, ne le na državni ravni, temveč tudi na evropski. Skrb zbujajoči so bili že rezultati volitev v evropski parlament (EP) 2009, ko so na državni ravni Britanska nacionalna stranka, avstrijska FPÖ, nizozemska Stranka za svobodo, madžarski Jobbik in Danska narodna stranka dobile več kot deset odstotkov glasov. Leta 2014 so te stranke ne le izboljšale ali ohranile rezultat, podpora volivcev se je na primer francoski Nacionalni fronti dvignila na kar 25 odstotkov. Da bi ta uspeh ekstremizma v Evropi lahko bolje razumeli, bomo v članku proučili populistične skrajno desne stranke (PSDS), pri identifikaciji in analizi katerih uporabljamo klasifikacijo Casa Muddeja (2007). Pregled zadnjih volilnih rezultatov, sklepanja zavrnitev in podatkov o aktivnosti PSDS v prejšnjem mandatu EP nam omogoča prepoznavanje vpliva teh strank na evropsko politiko. Odločilni razlog za obračanje volivcev k tem strankam vidimo v izgubi zaupanja v Evropsko unijo (EU), ki ji desne stranke (ne nujno neupravičeno) očitajo premalo demokratičnosti. A populizem skrajno desnih strank nikakor ne more pomeniti demokratičnega momenta v družbi, saj gradi svojo politiko moči ljudstva na etnonacionalističnem jedru in skozi izključevanje Drugega. Ti definirajoči Drugi so dojeti kot tuji na podlagi rojstva, državljanstva, religije, kulture ali »rase« (Pelinka, 2013: 7). Tako razumevanje »ljudstva« vodi v redukcionistično razumevanje demokracije oziroma v njeno preobrazbo. Kot ugotavlja Kuzmanić (2003: 28), demokracija zaradi vključenosti nove desnice, ki je njen neločljiv sestavni del, ni več to, kar je bila, ta novi položaj pa imenuje »postdemokracija«. Te razmere napaja populizem, ki ga Albertazzi in McDonnell (2008: 3) definirata kot »ideologijo, ki zagovarja čisto in homogeno ljudstvo nasproti elitam in nevarnim »Drugim«, ki jih dojema kot tiste, ki prikrajšujejo suvereno ljudstvo za njegove pravice, vrednote, blaginjo, identiteto in glas«. Desni populizem lahko od drugih tipov populizma ločimo po njegovi implicitni ali eksplicitni ostri dihotomizaciji družbenega v »mi« identiteto, konstruirano po nacionalnih, regionalnih, religijskih in etničnih linijah, nasproti »njim« (Wodak in KhosraviNik, 2013: xx). Tako ločevanje v populistični definiciji »ljudstva« temelji na preprosti dogmi z ignoriranjem družbene fragmentacije oziroma zanikanjem družbene kompleksnosti, nacionalne identitete pa so konstruirane, da ustvarijo iluzijo »naravnih« mej med »nami« in »njimi«, medtem ko so razlike v samem »ljudstvu« spregledane (Pelinka, 2013: 6–7; Wodak, 2013: 29). Populizem konstruira neobstoječo etnonacionalno čistost, ki jo brani pred tistimi, ki to fiktivno homogenost domnevno ogrožajo (Pelinka, 2013: 8).

Zavzemanje za demokracijo se je pri PSDS torej sprevrglo v diskurze izključevanja, ki so prej manifestacija evropskega neorasizma oziroma »evropskega apartheida« (Balibar, 2007) kot pa znak evropske demokratizacije. Ključni značilnosti PSDS sta izključevanje na podlagi razlikovanja med dominantno etnično ali religijsko skupino in Drugimi ter ksenofobija, torej strah in sovraštvo, uperjeno proti tujcem, migrantom, muslimanom in drugim (Gündü, 2010: 37). Agenda skrajnih desnih populističnih strank sledi ozkim etnonacionalističnim in potencialno rasističnim ciljem, ko trdi, da govori v imenu »ljudstva«, ki je definirano z izključevanjem Drugih (Pelinka, 2013: 7). Volilne kampanje PSDS značilno vsebujejo posredno ali pogosto povsem eksplicitno ksenofobno, rasistično in antisemitsko propagando (Wodak in KhosraviNik, 2013: xviii). Res je, da je evropska skrajna desnica skrbno prečistila svoje volilne programe in zavzela bolj subtilne oblike izključevanja in rasizma, se odmaknila od jasnega neofašističnega

diskurza in z osredinjanjem na zaščito domnevno homogenih nacionalnih identitet in mitske domovine razširila svojo volilno podporo (Wodak, 2013: 25). A kot ugotavlja Ruth Wodak (ibid.), je to dejansko vodilo v intenzivnejšo rabo diskriminatornega in izključujočega jezika, le da rasizem zdaj zavzema bolj splošno razširjene oblike (razen v državah, kjer ohranja eksplicitnost, kot na primer na Madžarskem in v Grčiji). Kot bomo pokazali v članku, so številne PRDS omilile svojo ekstremistično retoriko, da bi pritegnile širši krog volivcev in se v nekaterih primerih distancirale od fašističnih korenin strank.

Namen članka je z analizo političnih trendov v času volitev v EP pripomoči k razumevanju povezovanja in delovanja PSDS v EP in s tem ovrednotiti njihovo vlogo v evropski politiki. Povezovanje strank v poslanske skupine v EP je ključno za njihovo odločevalno moč, vendar pa bomo v članku pokazali, da je neuspešnost sklepanja zavezništva PSDS in tudi nekoherentnost v skupinah, ki že obstajajo, ključni razlog za relativno majhno moč, ki so jo imele v preteklosti in tudi v sedanji sestavi parlamenta. Kljub temu ne smemo podcenjevati vpliva rasističnih diskurzov, ki jih reproducirajo v EP, prav tako tudi ne legitimnosti, ki jo sodelovanje v razpravah in celo povzemanje njihovih diskurzov s strani zmernejših strank daje obstoju in delovanju PSDS. Skrajno desne stranke, ki cvetijo v Evropi in prestopajo vrata EP, dajejo tisti model evropske demokracije, ki temelji na enakosti, človekovih pravicah, solidarnosti in socialni pravičnosti. Kot je dejal Michaël Privot iz Evropske mreže za bolj proti rasizmu (ENAR) (v Crisp in Corulus, 2014), političnim skupinam s poslanci, ki v svojih diskurzih spodbujajo rasizem in sovraštvo, ne bi smeli dopustiti, da postanejo legitimen politični glas. In nikakor ne v imenu demokracije.

0 zavzemanju parlamenta – analiza rezultatov volitev 2014

Medije so po volitvah v EP polnili prispevki o vzponu populistične skrajne desnice v Evropi, ki so uspeh skrajnih strank opisovali kot pravo zavzetje, parlamentu so napovedovali potrese, nevihte in druge naravne katastrofe (glej Fontanella-Khan in Carnegy, 2014; Shoichet in Boulden, 2014; *Al Jazeera*, 2014). Razen instantnega in precej hitro pozabljenega senzacionalističnega zastraševanja pa v resnici kakšne prav poglobljene analize volilnih rezultatov in morebitnih posledic uspeha skrajne desnice (še?) niso ponudili niti mediji niti politični analitiki. Edina analiza, na katero se lahko opremo, je ta, ki jo na več mestih ponuja Cas Mudde. Če sledimo njegovi klasifikaciji PSDS, ugotovimo, da te stranke dejansko niso dosegle tako velike zmage. V primerjavi z volitvami leta 2009 so sicer pridobile 15 sedežev in imajo v EP zdaj rekordno število poslancev – kar 52. Res je tudi, da sta dve PSDS – francoska Nacionalna fronta (FN) in Danska narodna stranka (DF) v svojih državah dobili največ glasov. Prav tako sta v parlament prvič vstopili bolj ali manj odkrito neonacistični stranki – grška Zlata zora je dobila skoraj 10 odstotkov glasov in s tem tri sedeže v EP; Nacionalna demokratska stranka (NPD) pa je v Nemčiji sicer dobila »le«¹ odstotek glasov, a si je vseeno zagotovila en sedež (Mudde, 2014b). Muddejeva analiza nakazuje, da kljub temu ne moremo govoriti o vseevropskem uspehu PSDS. Pokaže namreč, da je le 10 od 28 evropskih držav dejansko izvolilo skrajno desne poslance in da so PSDS dodatne sedeže dobile le v šestih državah: (Avstrija (+2), Danska (+2), Francija (+21), Nemčija (+1), Grčija (+1) in Švedska (+2); izgubile pa v sedmih drugih (Belgija (-1), Bolgarija (-2), Italija (-4), Romunija (-3), Slovaška (-1), Nizozemska (-1) in Velika Britanija (-2) (Mudde 2014a; 2014b). A ta podoba se precej spremeni, če k PSDS prištejemo še britansko zmagovalno stranko Ukip, ki jo Mudde sicer izvzema iz svoje klasifikacije PSDS. Ukip je dobila na volitvah 2014 kar 24 sedežev v EP. Ekstremistična Britanska nacionalna stranka (BNP), ki jo Muddejeva klasifikacija vključuje med PSDS, je po drugi strani v prejšnjem EP imela dva predstavnika, zdaj pa se ji v parlament ni uspelo prebiti. Vendar je na mestu vprašanje, ali ni morda razlog za neuspeh BNP prav zaostrovanje izključevalne retorike Ukupa (predvsem ko gre za teme imigracij in evroskepticizem), ki je tako pritegnila volivce z bolj skrajnimi stališči. Tudi

glede klasifikacije Stranke Fincev lahko imamo pomisleke, saj je Mudde sicer (še) ne uvršča med PSDS, vendar se ta stranka kljub večji zmernosti pri izražanju skrajnih stališč v nekaterih analizah pojavlja ob drugih skrajno desnih strankah (glej npr. Fryklund, 2013). Če torej številu poslancev PSDS v EP prištejemo še člane te stranke in Ukipa, dobimo skupaj kar 78 poslancev, kar pomeni 10 odstotkov celotnega EP, v katerem je 751 poslancev.

V EP sta z volitvami 2014 prvič vstopili dve novi stranki – Zlata zora in Švedski demokrati (SD), pet skrajnih desnih strank pa je izgubilo svoje predstavništvo na ravni EU (Mudde, 2014a; 2014b). Na splošno so PSDS pridobile le v zahodnih evropskih državah, edina močna vzhodna skrajno desna stranka ostaja madžarski Jobbik, medtem ko so PSDS v Bolgariji, Romuniji in na Slovaškem izgubile predstavnike v EP (Mudde, 2014b). Vendar ostaja pomembno vprašanje, ali to resnično pomeni, da se druge evropske države odmikajo od skrajnih političnih nazorov. Razlog za neuspeh PSDS drugih evropskih držav na volitvah bi lahko bilo zaostrovanje diskurza tradicionalnih desnih strank pri temah, na katere se sicer PSDS najbolj opirajo, s čimer vključujejo nazore volilnega telesa, ki bi se sicer obrnilo k ekstremističnim strankam. Te v nekaterih državah (kot na primer v Estoniji in Latviji) niso dosegle velikega volilnega uspeha prav zato, ker stranke političnega *mainstreama* do neke mere prevzemajo retoriko ekstremističnih strank in gibanj (Wodak in Khosravi-Nik, 2013: xix). Zaradi privlačnosti ekstremističnih zahtev in obljub ter volilnega uspeha PSDS načeloma desnosredinske stranke posvojijo skrajne in rasiistične pozicije, s čimer legitimirajo njihove nevarne ideje, z uporabljanjem istega diskurza pa se skrajna in zmerna desnica zblížujeta (Gündü, 2010: 43). Tako v vseh evropskih državah poteka normalizacija celo eksplicitnih ekstremističnih političnih diskurzov v javni sferi in na vseh ravneh družbe, od medijev, političnih strank in institucij do vsakodnevnih interakcij (Wodak, 2013: 26). To pa pomeni, da posledice uspeha PSDS na evropskih volitvah segajo onkraj števila njihovih poslancev, ki so bili izvoljeni v EP.

0 fašizmu po meri – PSDS v nacionalnih okvirih

Stranke lahko klasificiramo v skupino strank, pri čemer stranke iz različnih držav povezuje mo na podlagi njihove ideologije (Mudde, 2000: 2). Jedro te ideologije pri PSDS zajema kombinacijo nativizma, avtoritarnosti in populizma (Mudde, 2012: 3), skupne ideološke značilnosti PSDS pa so nacionalizem, izključevanje, ksenofobija, močna država, šovinizem blaginje, tradicionalna etika in revizionizem (Mudde, 2000: 169–176). PSDS definira konstrukcija skupnih sovražnikov – političnih elit (ne le na državni, temveč tudi na evropski in svetovni ravni) in nevarnih »Drugih«, določenih z »raso«, religijo ali jezikom (Wodak, 2013: 29). To ideološko jedro je skupno vsem PSDS, ki so si zagotovile prostor v sedanjem EP in bodo predstavljene v nadaljevanju.

Svobodnjaška stranka Avstrije (FPÖ) je stranka z dolgo tradicijo, vendar je v zadnjem desetletju doživela pomembne spremembe – od specifično avstrijskih argumentov antisemitizma in revizionizma ter protiimigrantske, nacionalistične in antiinstitucionalne retorike v času karizmatičnega populističnega voditelja Jörga Haiderja se je preusmerila k bolj »internacionalnim« argumentom. Ključni diskurzivni in politični okvir sta postala islamofobija in evroskepticizem (Krzyzanowski, 2013). S tem FPÖ po eni strani »modernizira« svojo podobo po vzoru drugih PRDS, po drugi pa premik k islamofobiji omogoča vzpostavljanje novega okvira za diskurze, ki ohranjajo staro retoriko in protiimigrantsko pozicijo (ibid.: 146).

Francoska Nacionalna fronta (FN) ima s FPÖ veliko skupnega – tudi za to stranko je pomembna sprememba vodstva, ko je zaradi ekstremizma obsojenega Jean-Marie Le Pena leta 2011 nasledila hči Marine Le Pen. Ta se z ideološkim odmikanjem od antisemitizma in načelnim sprejemanjem homoseksualnosti sicer kaže kot bolj liberalna voditeljica, a tradicijo stranke po drugi strani nadaljuje z močnim zavračanjem islama in evropske integracije ter reafirmacijo nacionalistične pozicije, pri čemer je narod definiran v etnonacionalističnem

smislu (Beauzamy, 2013: 183–186). Protiimigrantska pozicija je v Franciji v primerjavi z drugimi evropskimi državami še bolj poudarjena, kar nakazuje na to, da so javne razprave o temah, povezanih z imigracijami in/ali nacionalno identiteto, oblikovane na način, ki sprejema skrajno desna mnenja kot kvazi normalna ali legitimna (ibid.: 185). Marine Le Pen najučinkoviteje nagovarja volivce prav v kampanjah pred evropskimi volitvami – FN je na volitvah 2014 zmagala s 25 odstotki glasov.

Tudi za nizozemsko in belgijsko skrajno desnico je značilno oživljanje nacionalističnih in protiimigrantskih sentimentov. Na Nizozemskem je spektakularni vzpon skrajne desnice vrhunec doživel s populistično in protiislamistično Stranko za svobodo (PVV) Geerta Wildersa, ki je leta 2010 na nacionalnih volitvah dobila 16 odstotkov glasov in s tem postala tretja največja stranka v državi. Njena politika temelji na konstrukciji dvojne bojne črte med »ljudstvom« na eni strani ter nazadnjaškim islamom in multikulturalističnimi elitami na drugi (Oudenampsen, 2013). Tudi stranka Flamski interes (VB) nasprotuje multikulturalizmu, saj se zavzema za neodvisno flamsko državo in zahteva strogo zaščito svojih meja, imigrante oziroma druge kulture in narode pa dojema kot grožnjo pri ohranjanju lastne identitete (de Cleen, 2013: 212).

PSDS so v zadnjih desetletjih postale politična stalnica v skandinavskih državah – Danska narodna stranka (DF) in Švedski demokrati (SD) vztrajno pridobivajo podporo, prav tako tudi Stranka Fincev (prej imenovana Pravi Finci), ki je Mudde zaradi primerjalne »zmernosti« sicer ne uvršča med PSDS, vendar analiza (Fryklund, 2013) nakazuje skupne značilnosti s to skupino strank. Tudi bolj skrajna SD se je v zadnjih letih distancirala od zgodovinske zapuščine rasizma in nacizma, a ksenofobija ostaja ključni del njenega političnega diskurza (Oja in Mral, 2013: 277). Vsem skandinavskim strankam je skupna osrednja vloga nacionalizma na podlagi etničnosti ter izkušnja danskosti, švedskosti ali finskosti, pri čemer so problemi beguncev in imigrantov jedro družbene kritike teh strank (Fryklund, 2013: 273).

Od opisanih strank se nekoliko razlikuje italijanska Severna liga, ki je znana po oživljanju etnonacionalističnih ritualov. Karizmatični vodja stranke Umberto Bossi uteleša kulturne vrednote in politični slog z antimodernim etosom in lokalnim značajem, za njegovo politiko pa so značilni ekskluzivistični etnonacionalizem, ksenofobnimi podtoni in naraščajoč družbeni konservativizem (Ruzza in Balbo, 2013: 168–169). V italijanskem populizmu imata poseben pomen personalizacija oziroma vloga osrednje karizmatične figure (Pelinka, 2013: 10), ter komodifikacija politike v povezavi s popularno kulturo zvezdnitva (Wodak, 2013: 27–28), kar je vplivalo na uspeh tako Silvia Berlusconija kot njegovega dolgoletnega zaveznika Umberta Bossija.

Za najbolj skrajne stranke v EP trenutno veljajo Jobbik, NPD in Zlata zora. Diskurz stranke Jobbik – Gibanje za boljšo Madžarsko je strukturno zelo podoben protiimigrantskim diskurzom zahodnih evropskih PSDS, le da za Drugega identificira predvsem Rome, ki jih postavlja v središče svojega političnega boja, poleg tega pa je Jobbik tudi antisemitski (Kovács, 2013). Nemška Nacionalna demokratska stranka (NPD) ima močno ekstremistično jedro, številni člani in funkcionarji so nekdanji nacisti. Stranka se predvsem v odgovor na diskreditacije s strani drugih strank sicer nekoliko distancira od nacizma, a propagira »nacionalno in socialno« politiko, ki skrbi le za etnično-nacionalne državljane. Čeprav antisemitizem ostaja osrednji element nemške skrajne desnice, pa je danes očitno, da je muslimanska kultura in religija tista, ki jo dojemajo kot »drugo« (Schellenberg, 2013: 158). V Grčiji se je v EP prebila ekstremistična Zlata zora, ki je zasenčila LAOS, sicer tudi PSDS, ki je imela v prejšnjem mandatu EP dva poslanca. Rasistična ideologija in nasilje¹ stranko ločita od drugih evropskih PSDS, ki jim je sicer skupen nativistični in nacionalistični svetovni nazor, ne pa tudi biologistično razumevanje nacionalne pripadnosti, ki odslikava nacistično ideologijo, ter uporaba fizičnega nasilja za

¹ Organizacija Human Rights Watch je junija 2012 v svojem poročilu porast protiimigrantskih zločinov v Grčiji povezala z Zlato zoro (Ellinas, 2013: 554).

doseganje ciljev (Ellinas, 2013: 554). Zlata zora uživa visoko podporo volivcev, čeprav jo zaradi političnega nasilja nad imigranti, homoseksualci in etničnimi manjšinami preiskuje policija, nekateri njeni voditelji pa celo prestajajo zaporno kazen zaradi vodenja kriminalne organizacije. Grčija je edina država s predstavniki PSDS v EP, v kateri lahko vzpon skrajne desnice neposredno povežemo z recesijo, pomembno pa je na razcvet ekstremizma vplivala tudi neuspešna migracijska in azilna politika (Ellinas, 2013).

O imigrantih, manjšinah in pokvarjenih elitah – značilnosti strank skupine PSDS

Opisane stranke svoja politična stališča povezujejo v skupino strank. Zavračanje evropske integracije je postala ključna značilnost PSDS, nekatere stranke so članice skupine izključno zaradi njihovega odnosa do EU (Mudde, 2007: 7). Unijo vidijo kot neučinkovito organizacijo, ki je odgovorna za gospodarski zaton držav članic, pri čemer ima pomembno vlogo tudi evro (Balent in Deloy, 2014). Medtem ko se zmerne leve in desne stranke konsenzualno zavzemajo za večjo integracijo, je skrajna desnica opozicijski glas proti spodkopavanju nacionalne suverenosti in proti evropskim elitam (Hainsworth, 2000: 13). Negativni pogledi na EU, nasprotovanje krepitvi političnih elit v Bruslju in evroskepticizem so postale ključne skupne točke evropskih skrajno desnih strank, zato je njihovo delovanje v EP dekonstruktivno za številne evropske politike. Celotna skupina teh strank se strinja, da bi se morala EU bodisi temeljno reformirati bodisi razpustiti, prav tako nima nobenega skupnega ideala Evrope; zavzema se za bolj omejeno evropsko sodelovanje le na določenih področjih politik, ki ne pomenijo izgube suverenosti (Mudde, 2007: 165–166). Analiza PSDS v prejšnjem mandatu EP (2009–2014) na spletni strani Vote Watch, ki zbira in objavlja podatke o prisotnosti poslancev EP, glasovanjih in aktivnostih, je pokazala, da so te stranke soočene s temeljnim konfliktom – po eni strani so zelo kritične do EU ali se zavzemajo za takojšnji izstop iz nje, po drugi pa imajo od EU korist in obliki finančnih sredstev, reprezentacije in vpliva ter demokratične legitimnosti (Morris, 2013).

Zaradi osrednjega pomena, ki ga pripisujejo naciji, nacionalni identiteti in etnocentrizmu pomenijo za sistem vrednot skrajne desnice multinacionalne in transnacionalne tvorbe grožnjo identiteti in kulturni integriteti naroda, še zlasti, ko gre za imigracije, islam, komunizem, multikulturalizem in globalizacijo (Hainsworth, 2000: 12). Cilj PSDS je obramba nacionalne identitete, definirane po etnokulturnih merilih, in ohranitev zgodovinske, kulturne in etnične zapuščine (Balent in Deloy, 2014). Od tod izvirajo tudi njihove strogo restriktivne politike glede vprašanja migracij. Analiza njihovega delovanja v prejšnjem sklicu EP kaže, da so se PSDS borile proti političnemu konsenzu v parlamentu še zlasti pri vprašanjih imigracije in pravic etničnih manjšin (Morris, 2013: 21–23). Pri glasovanjih o teh tematikah so predlogom največkrat nasprotovale PVV, FPÖ, FN, Severna liga, visoko na seznamu pa sta tudi VB in DF. Njihovo nasprotovanje imigracijam je (bilo) zasnovano na etnocentričnih, ksenofobnih, izključevalnih in pogosto rasističnih reprezentacijah (Hainsworth, 2000: 10). Tradicionalna nacionalistična nasprotja so sodobne stranke skrajne desnice preuredile v vseevropsko agendo in jo usmerile proti globalizaciji in imigraciji, s čimer so se evropeizirale in preoblikovale v evropsko skupino post-etno-nacionalističnih strank, ki etnonacionalistične cilje prevajajo v agendo izključevanja s pomočjo soočanja z »definirajočimi Drugimi« (Pelinka, 2013: 16). Imigranti so v diskurzih skrajne desnice tisti, ki so krivi za brezposelnost in druge socialne probleme, zato se zavzemajo za zapiranje meja in s tem za zaščito pred »nevarnimi Drugimi«. Še zlasti so izpostavljeni imigranti iz muslimanskih držav – obsedenost z »muslimansko grožnjo« je značilna za severne države, pa tudi za zahodne, kot sta Nizozemska in Francija. Z oblikovanjem skupnih sovražnikov različni nacionalizmi stopijo v ozadje in s tem odprejo možnost za združeno evropsko skrajno desnico. Trenutno protievropsko agendo skrajne desnice bi lahko nadomestil boj za

postnacionalistično, a strogo ekskluzivno Evropo – za »trdnjavo Evropo« (Pelinka, 2013: 16). A vsaj za zdaj se zdi, da se kljub konstruiranju skupnega sovražnika evropske skrajno desne stranke niso pripravljene odpovedati nacionalizmu, ki je ključna sestavina njihovega populizma.

Glavni razlogi za neenotnost skupin oziroma sploh nepovezanost poslancev so ideološka heterogenost, strah pred stigmatizacijo zaradi povezovanja z bolj skrajnimi strankami in konfliktnost različnih nacionalizmov (Morris, 2013: 36–40). Nekatere PSDS izhajajo iz zapuščine tradicionalne, bolj skrajne desnice z ideološko in zgodovinsko kontinuiteto s fašizmom in rasizmom (SD, FN in Jobbik), druge se osredinjajo na moderne probleme obdavčevanja in imigracij (VB), tretje pa sploh ne izvirajo iz skrajne, temveč iz konservativne ali liberalne desnice (DF, PVV) (Balent in Deloy, 2014). Razlike med strankami se kažejo tudi v njihovih programih, širših političnih vizijah in odnosu do EU in drugih držav. Nekatere skrajno desne stranke želijo, da njihova država izstopi iz EU (FN, PVV, Ukip), druge želijo EU reformirati v bolj medvladno organizacijo (FPÖ, VB); nekatere zagovarjajo utrjevanje vezi z ZDA (PVV, Ukip), druge pa vzpostavljajo evropske fronte proti ameriški dominaciji (FN, Severna liga) (Mudde, 2014c). V programih se nekatere osredinjajo na nacionalno identiteto oziroma grožnjo njeni homogenosti, ki je povezana z imigracijami (predvsem v skandinavskih državah in na Nizozemskem), druge pa imigraciji nasprotujejo zaradi ekonomskih problemov (v državah južne in srednje Evrope – FN, FPÖ, Severna liga) (Balent in Deloy, 2014). Medtem ko je izključevanje zahodnoevropskih strank skrajne desnice omejeno predvsem na antiislamizem, pa nekatere vzhodnoevropske enako pozicijo zavzemajo do etničnih manjšin, še zlasti Judov in Romov (kot je značilno za Jobbik). A četudi stranke prepoznavajo drugega glavnega »sovražnika«, ki naj bi pomenil nevarnost za domnevno homogeno nacijo, so si njihovi diskurzi izključevanja podobni ne glede na to, ali gre za imigrante ali za etnične manjšine (Balent in Deloy, 2014). In četudi se stranke ne strinjajo glede socioekonomskih vprašanj, bodo vse postavile nacionalni interes pred evropsko solidarnost (Mudde, 2014c). V tej raznolikosti je evropskim PSDS vedno skupno zastopanje izrazito nativističnega stališča v nasprotju z evropskim idealom kozmopolitske identitete in državljanstva.

O tem, kdo je preveč ekstremističen – povezovanje PSDS

Številne raziskave so se osredinjale na študije skrajno desnih strank in gibanj v posameznih državah (glej Hainsworth, 2000; Mudde, 2000; Mazzoleni idr., 2003; Klandermans in Mayer, 2006; Albertazzi in McDonnell, 2008; Wodak idr., 2013). Toda pri proučevanju skrajne desnice v Evropi zaznavamo manko komparativne panevropske perspektive (Mudde, 2007: 3). Le malo pozornosti je bilo namenjeno mednarodnemu sodelovanju med PSDS (ibid.: 158). Transnacionalno povezovanje ekstremističnih desnih strank sicer ostaja omejeno prav zaradi njihove ideološke raznolikosti (ibid.: 23).

Skrajna desnica ima dolgo in doslej neuspešno zgodovino poskusov sodelovanja v EP (glej Balent in Deloy, 2014; De Lange idr., 2014; Mudde, 2014c). V preteklosti je bilo v EP le malo primerov populističnih skrajnih desnih frakcij, večina pripadnikov skrajne desnice pa je bila v skupini nepovezanih (Mudde, 2007: 35). V prejšnjem sklicu EP se je politična skupina, ki je združevala največ PSDS, imenovala Evropa svobode in demokracije (EFD), v aktualnem sklicu pa so te stranke združene v skupini Evropa svobode in neposredne demokracije (EFDD). V EFD so sodelovale Severna liga, DF, Stranka Fincev, grška LAOS in Slovaška nacionalna stranka (SNS); v zdajšnjem sklicu je članica EFDD skupine iz PSDS le SD (Švedski demokrati), medtem ko se večina poslancev skupine iz vrst britanske evroskeptične stranke Ukip ne prišteva med PSDS. Oba poslanca SD sta se morala v pismu predsedniku Ukupa Nigelu Farageu, ki vodi skupino, distancirati od strankine neonacistične zapuščine (glej Watt, 2014). Tudi v tem mandatu je torej skupina primarno evroskeptična in ima le elemente skrajne desnice (Morris, 2013: 14). Vendar po drugi strani prav povezovanje Ukupa in SD nakazuje na kompatibilnost

ekstremističnih nazorov obeh strank. Druga skrajno desna poslanska skupina v EP je Skupina evropskih konservativcev in reformistov, v kateri sodelujejo tudi poslanci DF (Danska narodna stranka) in Stranke Fincev. Čeprav večina poslancev skupine prihaja iz zmernejših desnih strank, so le-ti soglašali s sodelovanjem z ekstremističnimi strankami. Vsi drugi poslanci iz vrst PSDS pa so še vedno v skupini nepovezanih poslancev in torej v EP še ni skupine, ki bi močnejše povezovala večji del strank iz evropskih PSDS.

To pa ne pomeni, da težnje po združevanju ni. Če bi strankam uspelo ustanoviti svojo skupino (za katero je pogoj vsaj 25 poslancev iz sedmih držav članic EU), bi jim to omogočilo prejetje javnih evropskih sredstev, imele bi večji vpliv na odločanje, saj bi lahko predsedovale odborom, imele pa bi tudi več časa za govore v parlamentu (Isal, 2014; Balent in Deloy, 2014). Pred volitvami maja 2014 je kazalo, da bo PSDS le uspelo začrtati enotnejšo politiko in se tesneje povezati med seboj.

Odločitev več populističnih strank, da skupaj kandidirajo na evropskih volitvah, je še pomembnejša od rasti posameznih strank, saj kaže na pomembne transformacije na skrajni desnici (De Lange idr., 2014). Veliko željo po ustanovitvi svoje poslanske skupine v EP je imela predvsem Marine Le Pen, ki se ji je že dolgo pred volitvami napovedoval dober rezultat. Z Geertom Wildersom iz PVV sta napovedala sodelovanje, ki je zbudilo precej zanimanja medijev in javnosti. Interes za zaveznitvo s tema strankama so kazale še FPÖ, VB, SD, Severna liga in SNS, predstavniki strank pa so se decembra 2013 na povabilo FPÖ na Dunaju srečali pod sloganom »Svobodna Evropa« (glej Balent in Deloy, 2014). Vendar se je po volitvah SD pridružila poslanski skupini EFDD, SNS pa se ni uspelo prebiti v EP. V zaveznitvu so ostale FN, PVV, FPÖ, Severna liga in VB, voditelji teh strank pa so javno napovedali sodelovanje v poslanski skupini Evropska zveza za svobodo (EAF) (glej Bolongaro, 2014; Cerulus, 2014; Crisp in Cerulus, 2014; Willsher in Davies, 2014; EurActiv, 2014). Marine Le Pen je sodelovanje ponudila tudi voditelju Ukupa Nigelu Farageu, a jo je ta zavrnil zaradi prevelikega ekstremizma oziroma antisemitizma njene stranke (glej Bolongaro, 2014; Cerulus, 2014; Crisp in Cerulus, 2014; Willsher in Davies, 2014), možnost zaveznitva s FN pa sta zavrnili tudi bolj liberalni DF in Stranka Fincev (glej Balent in Deloy, 2014; Willsher in Davies, 2014). Nigel Farage prav tako noče imeti opravka z nizozemsko protiislamistično PVV (glej The Economist, 2013), Le Pen pa je izključila vsako povezovanje z grško Zlato zoro, madžarskim Jobbikom in nemško NPD, kar nakazuje, da ne želi združiti moči z odkrito neonacističnimi strankami (glej Crisp in Cerulus, 2014; Willsher in Davies, 2014). Jobbik je po drugi strani stranki Marine Le Pen in Geerta Wildersa označil za sionistični ter ju obtožil, da ima njuna protiimigrantska pozicija »sionistično podporo Izraela« (glej AFP, 2014). Navsezadnje se je torej izkazalo, da se PSDS nikakor ne morejo zediniti glede svojih skrajnih pogledov in druga drugi očitajo ekstremizem, pri čemer ne najdejo dovolj močne skupne ideologije. Razpadlo je tudi zaveznitvo med Le Pen in Wildersom, saj naj bi ta preklical sodelovanje zaradi pogovora Marine Le Pen s poljsko stranko Kongres nove desnice (KNP), ki se je sicer ne uvršča med PSDS, vendar so ji očitali antisemitizem in mizoginijo, kar je bilo tudi za Wildersa preveč (glej Reuters, 2014; BBC, 2014). Zato predstavniki PSDS tudi v tokratnem mandatu EP večinoma delujejo kot samostojni poslanci, kar pa pomeni, da sta njihov vpliv in moč v EP manjša.

Čeprav je analiza (Morris, 2013) pokazala šibko kohezivnost poslancev iz PSDS zaradi težav s poenotenjem stališč in poslanci PSDS manj aktivno sodelujejo v odločevalnih procesih (redkeje glasujejo, pišejo manj poročil, so manj uspešni pri predlaganju dopolnil), bi lahko povečanje števila sedežev v EP stranke spodbudilo, da bi se bolj vključile v delo parlamenta, ki ga pogosteje uporabijo za oder kot za izražanje svojega mnenja (Balent in Deloy, 2014). Poslanci PSDS so po številu govorov in zastavljenih vprašanj celo aktivnejši kot drugi, s kontroverznimi govori si zagotovijo pozornost medijev in širijo sporočilo stranke, hkrati pa motijo normalen parlamentarni proces (Morris, 2013: 62–64). To pa tudi pomeni, da EP skrajnim strankam kljub temu, da nimajo prave odločevalne moči, omogoča izražanje njihovih stališč in s tem širjenje ekstremističnih diskurzov. In čeprav PSDS v EP nimajo moči, da bi blokirale odločitve,

večje število poslancev iz njihovih vrst pomeni večjo vidnost in slišnost v odločevalnih procesih (Faure, 2014: 16). Predvidevamo lahko, da bo prisotnost PSDS v zdajšnjem sklicu EP opazna, čeprav ne tvorijo samostojne poslanske skupine, saj bodo še naprej izkoriščale čas za govore in zastavljale vprašanja (Frantescu in Pari, 2014). S tem pa ostaja nevarnost reproduciranja njihovih rasističnih diskurzov.

Še enkrat o zavzemanju – kdo pa brani parlament?

»Evropski poslanci morajo evropsko politiko utemeljevati na vrednotah solidarnosti, enakosti in blaginje za vse; politične skupine v EP bi se morale ostro odzivati na manifestacije rasizma in sovraštva,« opozarja Sarah Isal (2014), predsednica Evropske mreže za boj proti rasizmu (ENAR). A rasistične in ksenofobne ideje v Evropi, ki je očitno pozabila vse grozote fašizmov prejšnjega stoletja, uspevajo veliko bolje kot omenjene vrednote. Namreč, populistična skrajna desnica je edina uspešna nova skupina strank v Evropi (Mudde, 2007: 1). Na evropskih volitvah te stranke navadno dosegajo celo boljše rezultate kot na državnih (De Lange idr., 2014; Faure, 2014: 9), zato bi lahko v prihodnosti doživeli še večji vzpon PSDS na evropski ravni. Čeprav se zdi, da PSDS v EP za zdaj nimajo velikega vpliva na odločevalne procese in oblikovanje politike, pa odpirajo prostor diskurzom izključevanja. Ti so jasno in glasno izraženi na najvišji instanci evropskega povezovanja, pa tega nihče niti ne poskusi preprečiti, čeprav organizacije, kot je ENAR, opozarjajo na grožnjo ekstremizma. Največjo skrb pa zbuja dejstvo, da so PSDS čedalje manj marginalizirane na državnih in nadnacionalni ravni ter da se njihova retorika in politika dejansko legitimirata. Če EU že ni sposobna odpraviti razmer, ki so konstitutivni za rasizem in populizem, potem bi se morale tradicionalne politične stranke v EP jasno distancirati od ekstremizma in ga potisniti na rob demokratičnega prostora, ne pa da v skrajnih politikah iščejo zaveznike glede na lastne politične interese in ambicije. Pogosto se od populizma skrajnih strank ne distancirajo, ga ne obsodijo, temveč se nekatere po njem celo zgledujejo. Tako kot smo po eni strani soočeni z vztrajnim vzpenjanjem skrajne desnice, se po drugi soočamo z grožnjo, ki prihaja tudi iz tradicionalnih, domnevno zmernejših strank. Ne glede na to, ali prihaja populizem z rasističnimi diskurzi s skrajnega roba ali iz političnega *mainstreama*, bi se mu morala evropska demokratična institucija, zasnovana na temeljih družbene enakosti in solidarnosti, brezkompromisno zoperstaviti.

Literatura in viri

- AFP (2014): *French, Austrian far-right parties 'Zionist': Hungary's Jobbik*, 26. junij. Dostopno na: <http://www.eubusiness.com/news-eu/hungary-politics.wue> (18. november 2014).
- ALBERAZZI, DANIELE in DUNCAN MCDONNELL (2008): *Twenty-First Century Populism: The Spectre of Western European Democracy*. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan.
- AL JAZEERA (2014): *Far-right parties sweep EU polls*, 26. maj. Dostopno na: <http://www.aljazeera.com/news/europe/2014/05/far-right-parties-sweep-eu-polls-20145261436233584.html> (20. november 2014).
- BALENT, MAGALI in CORRINE DELOY (2014): *European Elections 2014: towards "a" European far right?* Dostopno na: <http://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0309-european-elections-2014-towards-a-european-far-right> (18. november 2014).
- BALIBAR, ÉTIENNE (2007): *Mi, državljani Evrope?: Meje, država, ljudstvo*. Ljubljana: Sophia.
- BBC (2014): *Le Pen and Wilders fail to form anti-EU bloc*, 24. junij. Dostopno na: <http://www.bbc.com/news/world-europe-27993210> (18. november 2014).
- BEAUZAMY, BRIGITTE (2013): *Explaining the Rise of the Front National to Electoral Prominence: Multi-Faceted or Contradictory Models? V Right-Wing Populism in Europe: Politics and Discourse*, R. Wodak, M. KhosraviNik in B. Mral (ur.), 177–190. London: Bloomsbury.

- BOLONGARO, KAIT (2014): Coronation of the far-right in Europe. *Al Jazeera*, 27. maj. Dostopno na: <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/05/eu-elections-far-right-immigrati-20145276133185581.html> (18. november 2014).
- CERULUS, LAURENS (2014): Le Pen and Farage battle for partners to form group. *EurActiv*, 29. maj. Dostopno na: <http://www.euractiv.com/sections/eu-elections-2014/le-pen-and-farage-battle-partners-form-group-302474> (18. november 2014).
- CRISP, JAMES in LAURENS CERULUS (2014): After election success, far right parties line up for EU money in Parliament. *EurActiv*, 5. junij. Dostopno na: <http://www.euractiv.com/sections/eu-elections-2014/after-election-success-far-right-parties-line-eu-money-parliament-302610> (18. november 2014).
- DE CLEEN, BENJAMIN (2013): The Stage as an Arena of Political Struggle: The Struggle between the Vlaams Blok/Belang and the Flemish City Theatres. V *Right-Wing Populism in Europe: Politics and Discourse*, R. Wodak, M. KhosraviNik in B. Mral (ur.), 209–219. London: Bloomsbury.
- DE LANGE, SARAH, MATTHIJS ROODUIJN in JOOST SPANJE (2014): The 'Le Pen-Wilders' alliance will change European politics. *Policy Network*, 4. februar. Dostopno na: http://www.policy-network.net/pno_detail.aspx?ID=4572 (18. november 2014).
- ELLINAS, ANTONIS A. (2013): The Rise of Golden Dawn: The New Face of the Far Right in Greece. *South European Society and Politics* 18(4): 543–565. Dostopno na: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13608746.2013.782838> (18. november 2014).
- EURACTIV (2014): *Future of Le Pen-Wilders alliance still uncertain*, 28. maj. Dostopno na: <http://www.euractiv.com/sections/eu-elections-2014/future-le-pen-wilders-alliance-still-uncertain-302496> (18. november 2014).
- FAURE, RAPHAËLLE (2014): *The radical right in the European Parliament. Impact on development policy*. Dostopno na: <http://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/8896.pdf> (18. november 2014).
- FONTANELLA-KHAN, JAMES in HUGH CARNEGIE (2014): Eurosceptics storm Brussels. *The Financial Times*, 26. maj. Dostopno na: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/fd3975ce-e424-11e3-8565-00144feabdc0.html#axzz3lndP74Du> (20. november 2014).
- FRANDESCU, DORU in JOAN MANUEL LANFRANCO PARI (2014): 2014 Election results. What impact for EU policy-making? *Queries: The European Progressive Magazine* 4: 49. Dostopno na: <http://www.queries-feps.eu/PDFQueries4.pdf> (18. november 2014).
- FRYKLUND, BJÖRN (2013): Populism - Changes Over Time and Space: A Comparative and Retrospective Analysis of Populist Parties in the Nordic Countries from 1965 to 2012. V *Right-Wing Populism in Europe: Politics and Discourse*, R. Wodak, M. KhosraviNik in B. Mral (ur.), 267–276. London: Bloomsbury.
- GÜNDÜZ, ZUHAL YESILYURT (2010): The European Union at 50 – Xenophobia, Islamophobia and the Rise of the Radical Right. *Journal of Muslim Minority Affairs* 30(1): 35–47.
- HAINSWORTH, PAUL (2000): *The Politics of the Extreme Right: From margins to the mainstream*. London, New York: Pinter.
- ISAL, SARAH (2014): 'Alarming' rise in support for far-right European parties. *The Parliament Magazine*, 10. junij. Dostopno na: <https://www.theparliamentmagazine.eu/articles/news/alarming-rise-support-far-right-european-parties> (18. november 2014).
- KLANDERMANS, BERT in NONNA MAYER (ur.) (2006): *Extreme Right Activists in Europe. Through the magnifying glass*. London, New York: Routledge.
- KOVÁCS, ANDRÁS (2013): The Post-Communist Extreme Right: The Jobbik Party in Hungary. V *Right-Wing Populism in Europe: Politics and Discourse*, R. Wodak, M. KhosraviNik in B. Mral (ur.), 223–234. London: Bloomsbury.
- KRZYŻANOWSKI, MICHAŁ (2013): From Anti-Immigration and Nationalist Revisionism to Islamophobia: Continuities and Shifts in Recent Discourses and Patterns of Political Communication of the Freedom Party of Austria (FPÖ). V *Right-Wing Populism in Europe: Politics and Discourse*, R. Wodak, M. KhosraviNik in B. Mral (ur.), 135–148. London: Bloomsbury.
- KUZMANIČ, TONČI (2003): Razumevanje desnic: Nove in drugih vrst. V *Nova desnica: Zbornik predavanj 3. letnika Delavske-punkerske univerze*, C. Oberstar in T. Kuzmanič (ur.), 7–31. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- MAZZOLENI, GIANPIETRO, JULIANNE STEWART in BRUCE HORSFIELD (ur.) (2003): *The Media and Neo-Populism: A Contemporary Comparative Analysis*. Westport, Connecticut: Praeger.

- MORRIS, MARLEY (2013): *Conflicted Politicians. The populist radical right in the European Parliament. Counterpoint*. Dostopno na: <http://counterpoint.uk.com/wp-content/uploads/2013/06/Conflicted-politicians-the-populist-radical-right-in-the-European-Parliament.pdf> (18. november 2014).
- MUDDE, CAS (2000): *The ideology of the extreme right*. Manchester, New York: Manchester University Press.
- MUDDE, CAS (2007): *Populist radical right parties in Europe*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- MUDDE, CAS (2012): The 2012 Stein Rokkan Lecture. Three decades of populist radical right parties in Western Europe: So what? *European Journal of Political Research* 52: 1–19. Dostopno na: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1475-6765.2012.02065.x/pdf> (18. november 2014).
- MUDDE, CAS (2014a): The far right in the 2014 European elections: Of earthquakes, cartels and designer fascists. *The Washington Post*, 30. maj. Dostopno na: <http://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2014/05/30/the-far-right-in-the-2014-european-elections-of-earthquakes-cartels-and-designer-fascists/> (18. november 2014).
- MUDDE, CAS (2014b): *The Far Right and the 2014 European Elections in 7 Points*. Dostopno na: <http://proigual.org/the-far-right-and-the-2014-european-elections-in-7-points/> (18. november 2014).
- MUDDE, CAS (2014c): *The Le Pen-Wilders alliance and the European Parliament: Plus ça change, plus c'est la même chose*. Dostopno na: <http://www.hopenothate.org.uk/campaigns/euro-elections-2014/le-pen-wilders-alliance/> (18. november 2014).
- OJA, SIMON in BRIGITTE MRAL (2013): The Sweden Democrats Came In from the Cold: How the Debate about Allowing the SD into Media Arenas Shifted between 2002 and 2010. V *Right-Wing Populism in Europe: Politics and Discourse*, R. Wodak, M. KhosraviNik in B. Mral (ur.), 227–292. London: Bloomsbury.
- UDENAMPSEN, MERIJN (2013): Explaining the Swing to the Right: The Dutch Debate on the Rise of Right-Wing Populism. V *Right-Wing Populism in Europe: Politics and Discourse*, R. Wodak, M. KhosraviNik in B. Mral (ur.), 191–208. London: Bloomsbury.
- PELINKA, ANTON (2013): Right-Wing Populism: Concept and Typology. V *Right-Wing Populism in Europe: Politics and Discourse*, R. Wodak, M. KhosraviNik in B. Mral (ur.), 3–22. London: Bloomsbury.
- REUTERS (2014): *Le Pen 'Anti-Semitic' Family Feud Deepens*, 24. junij. Dostopno na: <http://forward.com/articles/200673/le-pen-anti-semitic-family-feud-deepens/> (18. november 2014).
- RUZZA, CARLO in LAURA BALBO (2013): Italian populism and the Trajectories of Two Leaders: Silvio Berlusconi and Umberto Bossi. V *Right-Wing Populism in Europe: Politics and Discourse*, R. Wodak, M. KhosraviNik in B. Mral (ur.), 163–176. London: Bloomsbury.
- SCHELLENBERG, BRITTA (2013): Developments within the Radical Right in Germany: Discourses, Attitudes and Actors. V *Right-Wing Populism in Europe: Politics and Discourse*, R. Wodak, M. KhosraviNik in B. Mral (ur.), 149–162. London: Bloomsbury.
- SHOICHET, CATHERINE E. in JIM BOULDEN (2014): That 'earthquake' in Europe? It's far-right gains in Parliament elections. *CNN*, 26. maj. Dostopno na: <http://edition.cnn.com/2014/05/25/world/europe/eu-elections/> (20. november 2014).
- THE ECONOMIST (2013): *This monster called Europe*, 16. november. Dostopno na: <http://www.economist.com/news/europe/21589894-marine-le-pen-and-geert-wilders-form-eurosceptic-alliance-monster-called-europe> (18. november 2014).
- WILLSHER, KIM in LIZZY DAVIES (2014): Buoyant Le Pen seeks more allies for Eurosceptic group in Brussels. *The Guardian*, 28. maj. Dostopno na: <http://www.theguardian.com/world/2014/may/28/marine-le-pen-eurosceptic-bloc-brussels> (18. november 2014).
- WODAK, RUTH (2013): 'Anything Goes!' – The Haiderization of Europe. V *Right-Wing Populism in Europe: Politics and Discourse*, R. Wodak, M. KhosraviNik in B. Mral (ur.), 23–37. London: Bloomsbury.
- WODAK, RUTH in MAJID KHOSRAVINIK (2013): Dynamics of Discourse and Politics in Right-wing Populism in Europe and Beyond: An Introduction. V *Right-Wing Populism in Europe: Politics and Discourse*, R. Wodak, M. KhosraviNik in B. Mral (ur.), xvii–xxviii. London: Bloomsbury.
- WODAK, RUTH, MAJID KHOSRAVINIK in BRIGITTE MRAL (ur.) (2013): *Right-Wing Populism in Europe: Politics and Discourse*. London: Bloomsbury.
- WATT, NICHOLAS (2014): Nigel Farage joins forces with far-right Swedish and French MEPs. *The Guardian*, 18. junij. Dostopno na: <http://www.theguardian.com/politics/2014/jun/18/nigel-farage-far-right-european-parliament> (18. november 2014).